

princiepief conflict tot uitbarsting gekomen; daarbij bedenke men evenwel, dat de generaal al op 3 juni door Seyss-Inquart in feite verwijderd werd uit de positie waarin hij als drager van het regeringsgezag boven de secretarissen-generaal stond; men bedenke óók dat Hirschfeld al op 17 mei tegen een Duitser (de consul-generaal in Amsterdam) zei dat het college van secretarissen-generaal tot 'loyalster Zusammenarbeit mit den deutschen Besatzungsbehörden' bereid was, ook als Winkelman afgezet zou worden. Het beleid van het college was nagenoeg van meet af aan diametraal tegengesteld aan dat van Winkelman: het beleid van de opperbevelhebber werd door strijdbaarheid gekenmerkt, het beleid van de meeste secretarissen-generaal door een streven naar aanpassing. Hij handelde in de geest van de 'Aanwijzingen'; zij legden ze, Ringeling uitgezonderd, naast zich neer en aanvaardden van alle interpretaties van het Landoorlogreglement die welke de verdere samenwerking met Duitsland zo gemakkelijk mogelijk maakte.

Wij onderstrepen hierbij dat dit systeem van samenwerking-aan-de-top vorm kreeg niet na afloop van de Duitse veldtocht in West-Europa (22 juni) maar nog vóór de inzet van de tweede fase: het Duitse offensief van de Somme zuidwaarts (5 juni). En moet men in dat alles dan niet de weerslag zien van de formidabele successen die de *Wehrmacht* in de tweede helft van mei boekte? België capituleerde (28 mei) en in de week die volgde, werd het gevechtsgebied van de Engelse en Franse legers tot een klein bruggehoofd bij Duinkerken gereduceerd dat tenslotte ook prijsgegeven werd (3 juni). Het waren in die dagen niet zovelen die, daargelaten of zij vertrouwden dat Duitsland uiteindelijk toch de oorlog zou verliezen, in elk geval trouw bleven aan hun vooroorlogse overtuiging. Dat vergde een zekere stoerheid. Ze was Winkelman niet vreemd.

Dat men in de maanden mei en juni ook op lagere bestuursniveaus meer dan eens die stoerheid getoond heeft, is uit onze beschrijving gebleken. Op die niveaus werd evenwel niet bepaald wat in het bestuursapparaat als geheel geschiedde. Dat was zaak van het college van secretarissen-generaal en van dat college gingen, wat de verhouding tot de Duitsers betreft, geheel andere impulsen uit. Zo lag ook de zaak bij het bedrijfsleven. Er was daar in het begin in menige kring een duidelijke aarzeling of men wel Duitse orders kon aanvaarden. Wat men voor het bedrijfsbelang in engere zin hield, kwam met wat men nationale plicht wist te zijn, in strijd. In de meeste gevallen heeft die strijd maar kort geduurd. Richtlijnen zoals die door Hirschfeld en het invloedrijke bestuur van de Metaalbond gegeven werden, bevorderden dat men de Duitse orders en opdrachten aanvaardde en 'toen de zaak eenmaal ging draaien en toen bleek dat er zeer grote winsten mee te halen waren, toen hebben ze gezegd: nou, laten we nu ook maar volop gaan werken' -